

NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ, SUSIJUSIŲ SU NUSIKALSTAMU BŪDU ĮGYTŲ PINIGŲ AR TURTO LEGALIZAVIMU, KRIMINALISTINĖ CHARAKTERISTIKA

Rolandas Šlepetys

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulto Kriminalistikos ir baudžiamojo proceso katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas 303670*

Santrauka. Nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas kaip reiškinys tiesiogiai veikia kiekvienos valstybės finansų sistemą bei ekonomiką ir daro joms didžiulę žalą. Visos valstybės, ne išimtis ir Lietuva, stengiasi su šiuo reiškiniu kovoti įvairiomis priemonėmis. Viena iš jų – veikų, susijusių su nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimu kriminalizavimas, atskleidimas ir tyrimas, bausmių taikymas taip pat jų užkardymas. Deja, bet minėtų veikų nustatoma ir tyrimų atliekama labai mažai, o nuteistų asmenų skaičių galime suskaičiuoti ant vienos rankos pirštų. Tai lemia daug priežasčių, tačiau viena iš jų yra ta, kad nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas kaip kriminalistikos mokslo objektas, nėra gerai išnagrinėtas mokslininkų ir kaip reiškinys nėra aiškus praktikams. Straipsnyje autorius kriminalistikos mokslo aspektu nagrinėja nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo veikos sampratą, kriminalistinę charakteristiką, išsamiau apžvelgdamas kriminalistinės charakteristikos elementus, jų reikšmę veikoms nustatyti ir tirti. Iškeliamos problemos, kurios apsunkina nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo veikų identifikavimą ir tyrimą. Tikimasi, kad nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo veikos kriminalistinės charakteristikos elementų apibūdinimas padės tiek mokslininkams, tiek praktiniams darbuotojams geriau suvokti šį reiškinį ir žinias pritaikyti kovai su juo.

Pagrindinės sąvokos: pinigų plovimas, legalizavimas, kriminalistinė charakteristika, finansinės operacijos.

IVADAS

Temos aktualumas. Nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas kaip reiškinys tiesiogiai veikia kiekvienos valstybės finansų sistemą ir ekonomiką ir daro joms didžiulę žalą. Tai yra susiję su pinigų, kurie nėra valstybės apskaityti, t. y. apmokestinti, kiekio didėjimu pinigų apyvartoje taip skatinant tokius neigiamus ekonomikos reiškinius kaip infliaciją, tikros rinkos iškreipimą, nesąžiningą konkurenciją tarp ūkio subjektų. Pinigų plovimas taip pat susijęs su tokiais neigiamais reiškiniais kaip korupcija, lengvatinės prekybos kompanijų naudojimas siekiant nuslėpti pelną ir mokesčius. Be to, investuotojams tarptautiniu mastu sukuria valstybės, kaip nepatikimos šalies, įvaizdį. Dėl to kenčia valstybės ekonomika, o kartu visi valstybės gyventojai.

Nors kiekvienos valstybės, taip pat ir Lietuvos, pastangos kovoti su pinigų plovimu yra prioritetas valstybės reikalas, tačiau nusikalstamų veikų, susijusių su pinigų plovimu, yra užregistruojama palyginti labai nedaug. Tai buvo pastebėta ir Lietuvos Respublikoje vykusio Europos Tarybos ekspertų komiteto dėl priemonių, nukreiptų kovai su pinigų plovimu, vertinimo vizito metu. „Ekspertai pareiškė, kad pinigų plovimo užkardymo efektyvumas tebekelia abejonių, atsižvelgiant į konfiskavimų ir asmenų, nuteistų pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso

(toliau – LR BK) 216 straipsnį, skaičių. Ekspertų komiteto duomenimis, 2004–2007 m. Lietuvos Respublikoje buvo pradėti 48 ikiteisminiai tyrimai pagal LR BK 216 straipsnį, tačiau teisme išnagrinėtos tik 5 bylos. 2005 m. pagal LR BK 216 straipsnį nuteistas vienas asmuo, 2007 m. – penki asmenys, kurie nuosprendžius apskundė. Dauguma bylų yra perkvalifikuojamos arba nutraukiamos ikiteisminio tyrimo stadijoje¹. Panašūs skaičiai pateikiami ir Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros apibendrinime², kuriame nurodoma, kad Generalinės prokuratūros ir teritorinių prokuratūrų prokurorai 2004–2008 m. organizavo 43 tyrimus dėl nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo (BK 216 str.). Minėtu laikotarpiu pabaigti 22 ikiteisminiai tyrimai dėl nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo; 13 ikiteisminių tyrimų nutraukta, 9 ikiteisminiai tyrimai pabaigti kaltinamojo akto surašymu (pagal LR BK 216 str.) ir perduoti į teismus. Nors 6 bylose priimti apkaltinamieji nuosprendžiai, įsiteisėjo tik 1 nuosprendis, o 5 bylose nuosprendžiai apskūsti apeliacine tvarka. Taigi kaip minėta, įsiteisėjo tik 1 nuosprendis, kuriuo 1 asmuo nuteistas už 216 str. numatytos veikos padarymą. Reikia nepamiršti, kad pinigų legalizavimas praktiškai visada yra nusikalstama veika, einanti po veikų, kurių metu nusikalstamu būdu įgyjami pinigai ar turtas. Nusikalstamu būdu uždirbtus pinigus ar turtą stengiamasi kuo greičiau „išplauti“ ir įlieti į teisėtą finansų sistemą, kartu ir ekonomiką tam, kad toliau tai duotų legalias pajamas. Neveltui sakoma, kad gali būti, jog pirmas milijonas yra nešvarus. Be abejo, dalis nusikalstamu būdu uždirbtų pinigų naudojama toliau darant minėtus nusikaltimus, o jų perteklius legalizuojamas. Plėtojantis globaliai ekonomikai, nuolat atsiranda naujų visuomeninių santykių formų ekonomikos bei finansų srityse. Naujos ekonominės ir finansinės galimybės tampa prieinamos ne tik sąžiningiems žmonėms, bet ir nusikaltėliams, kurie tomis galimybėmis naudojami nusikalstamais tikslais (taigi ir pinigams išplauti).³

Tobulėjant informacinėms technologijoms susidaro palankesnės sąlygos valdyti pinigų judėjimą sąskaitose ne tik Lietuvoje esančiuose bankuose, bet ir užsienyje. Taip atsiranda galimybė atlikti daugiau pavedimų į sąskaitas, išskaidant dideles pinigų sumas ir geriau užmaskuojant jų kilmę. Finansinių rinkų globalizacija palaipsniui ištrina sienas (ribas) tarp vidinių ir išorinių neteisėto kapitalo šaltinių, jo plovimo schemų nepriklausomai nuo nusikaltimo vietos ar pajamų iš

¹ Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra Prokurorų veiklos 2004-2008 m. organizuojant ikiteisminius tyrimus dėl nusikalstamu būdu gauto turto įgijimo arba realizavimo (BK 189 str.) ir nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo (BK 216 str.), apibendrinimas 2008-12-24 Nr. 7.7-28. Parengė Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros Ikiteisminio tyrimo kontrolės skyriaus prokuroras Ugnius Vyčinas. <http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspIkiteisminiotyrimokontrolė/ITapibendrinimai2008m/tabid/401/Default.aspx>. Prisijungta 2009-11-19.

² Ten pat.

³ Klimas T. (red.) Šiuolaikinis nusikalstamumas. Autorių kolektyvas. Kaunas: VDU I-kla, 2002. P. 103.

nusikalstamos veikos gavimo. Finansinių paslaugų rinkos plėtotė, stiprinant abipusį ryšį tarp finansinių institucijų, leidžia naudoti praktiškai bet kurį iš jų pinigams plauti.

Pastebimiausios neigiamos plovimo pasekmės suponuoja šiuos momentus: kriminalinis pasaulis formaliai teisėtu pagrindu gauna galimybę naudoti pajamas gautas iš neteisėtų operacijų ir kartu išplečiama jų legalizavimo veikla. Tai didina prie kriminalinio pasaulio įtaką politikai, o kartu silpnina teisinio reguliavimo sistemos mechanizmą, skatina korupciją viešajame sektoriuje ir teisės pažeidimus finansų sistemoje. Didelis kapitalas, įtrauktas į pinigų plovimą, pakerta finansų rinkų stabilumą, valstybė negauna dalies mokesčių, didėja mokesčių naštos disproporcija ir socialinė diferenciacija.

Žymi pinigų plovimo ar turto legalizavimo žala verčia valstybę priimti specialias priemones siekiant užkirsti kelią šiam neigiamam reiškiniui. Be to, labai svarbu nustatyti pinigų plovimo ar turto legalizavimo faktus, juos ištirti ir patraukti atsakomybėn kaltus asmenis. Tačiau praktikoje susiduriama su šios rūšies nusikalstamų veikų tyrimo sunkumais, kuriuos lemia ne tik gausios praktikos nebuvimas, bet ir kriminalistinių žinių trūkumas siekiant nustatyti kriminalistinius šios veikos požymius ir tinkamai ištirti minėtas veikas.

Apžvelgus daugumą nutrauktų ikiteisminių tyrimų, kurie buvo pradėti pagal LR BK 216 str. matyti, kad tyrimai pradėti gavus pirminės informacijos apie įtartinas operacijas su pinigineis lėšomis ar turtu. Tyrimo metu dažnai nustatomos verslo logika nepagrįstos finansinės operacijos, kurių turinys aiškiai byloja, apie neaiškią ar nusikalstamą piniginių lėšų ar turto kilmę, tačiau jų tikroji kilmė taip ir nenustatoma, o tuo pačiu tiriant toliau net nebelieka prasmės įrodinėti, kad asmenys finansines operacijas atliko su nusikalstamu būdu įgytomis pinigineis lėšomis ar turtu, nekalbant jau apie įrodinėjimą, kad jie tai žinojo. Dažniausiai ikiteisminiai tyrimai nutraukiami nesurinkus pakankamai duomenų, kad asmuo atliko finansines operacijas su pinigineis lėšomis ar turtu, kurie buvo gauti nusikalstamu būdu ar iš nusikalstamos veiklos. O tai rodo, kad veikos ištiriamos nevisapusiškai, nenustatomas pirminis pinigų kilmės šaltinis. Be abejo, tai padaryti nėra lengva, kadangi tyrimo veiksmus reikia atlikti arba gauti duomenis įvairiose pasaulio šalyse, dėl to jis tampa ribotas dėl objektyvių priežasčių. Tačiau gerai žinant nusikaltimo kriminalistinę charakteristiką, jo padarymo būdus ir mechanizmą yra daugiau galimybių pasiekti tyrimui reikšmingų rezultatų.

Pinigų plovimą kaip reiškinį nagrinėjo Lietuvos mokslininkai A. Gutauskas, V. Snieška, V. Gaidelys, G. Bučiūnas ir kt., tačiau plovimas nagrinėjamas daugiau, plovimo kaip reiškinio pažinimo prasme, teorine baudžiamąja prasme aprašant nusikaltimo sudėties elementus, tačiau nedaug dėmesio skiriama jo kaip reiškinio kriminalistiniams požymiams, kriminalistinei

charakteristikai. Gal todėl, kad ši veika nelabai seniai kriminalizuota nėra pakankamos praktikos. Straipsnyje bus pabandyta nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimą panagrinėti kaip reiškinį kriminalistikos mokslo požiūriu apžvelgiant jo sampratą ir kriminalistinę charakteristiką. Tai padėtų susidaryti ne tik reiškinio vaizdinį kriminalistikos teorijos prasme, bet padėtų praktikams nustatyti minėto reiškinio kriminalistinius požymius ir palengvintų tokių veikų atskleidimą ir tyrimą.

Straipsnio tikslas – išnagrinėti nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo veikų kriminalistinę charakteristiką, veikų padarymo būdus, kriminalistinius veikų požymius.

Tyrimo objektas – straipsnyje tiriamos veikos kriminalistiniai požymiai, padarymo būdai, padarymo vieta, laiko erdvė, pavojingumas visuomenei, asmenys, susiformuojantys pėdsakai.

Tyrimo metodai: mokslinės kriminalistikos, finansų, ekonomikos literatūros lyginamoji analizė, modeliavimo, loginės analizės.

NUSIKALSTAMU BŪDU ĮGYTŲ PINIGŲ AR TURTO LEGALIZAVIMO SAMPRATA

Pačia bendriausia prasme sąvoką „nešvarių pinigų plovimas“ galima suprasti kaip „neteisėtai gautų grynųjų pinigų, o taip pat kitokio turto pervedimą į kitą aktyvą, siekiant nuslėpti tikrą pinigų gavimo šaltinį ar savininką, ir sukurti jam teisėtumo pagrindą. Terminas „pinigų plovimas“ (ang. money laundering) susijęs su Amerikos gangsterių veikla XX amžiaus 2-3 dešimtmečiu, būtent Alfonso Kaponės, organizavusio Čikagos mieste automatinių skalbyklų tinklą, kur gryniesiems pinigams susimaišydavo su pajamomis iš nusikalstamo verslo, taip pat Meero Lansio, kuris naudodavo Europos bankus ir kazino tam, kad atliekant machinacijas, pajamas, gautas iš organizuotos nusikalstamos veiklos paverstų legaliomis pajamomis veikla.⁴

Legalizavimas iš esmės – nusikalstama veika, pasireiškianti šešėlinio kapitalo piniginių lėšų („purvinių“ pinigų) pervedimu į teisėtą apyvartą sferą, t. y. teisėtumo suteikimas fizinio ar juridinio asmens piniginiams lėšoms ar kitam turtui. Todėl tai, kas įgyta neteisėtu būdu, tampa teisėta legalia nuosavybe. Plovimo esmė nusikalstamu būdu gautam turtui suteikti teisėtumo iliuziją ir nevaržomai naudoti jį savo reikmėms.

Literatūroje pateikiamas ir toks termino „pinigų plovimas“ paaiškinimas, kuris vartojamas gautų iš reketo, narkotikų verslo ar kitais nusikalstamais būdais įgytų pinigų investavimui ar pervedimui į teisėtą apyvartą kanalus taip, kad tikrasis tų pinigų šaltinis negalėtų būti atsektas⁵.

⁴ Киселев И.А. Грязные денги: Уголовная ответственность за отмыwanie преступных доходов и ее применение в борьбе с преступностью и коррупцией. М.: Юриспруденция, 2009. Р. 7.

⁵ Blacks Law Dictionary. St Paul: West Publishing; 1992. P. 884.

Nemažai pinigų plovimo požymių apibrėždama ši terminą pateikia N. A. Lopašenko, kurios nuomone, „plovimas suprantamas kaip procesas, paprastai apimantis keletą stadijų ar etapų, keletą vienas po kito einančių veiksmų, kurie sudaro konkrečias finansines operacijas ar sandorius, skirtus nusikalstamai gautoms lėšoms pervesti į teisėtą ekonominę apyvartą siekiant suteikti joms teisėtą kilmę, būtiną kaltininkui tam, kad galėtų naudoti nusikalstamu būdu įgytas pajamas teisėtoje apyvartoje ir gauti iš jų pajamas“⁶.

Gana išsamiai pinigų plovimo sąvoką apibūdina I. A. Kiseliovas: „Nusikalstamų pajamų plovimas – tai sąmoningas duomenų apie nusikalstamu būdu įgytų materialinių vertybių šaltinio iškraipymas, įgyvendinamas įtraukiant lėšas į teisėtą ekonominę apyvartą, siekiant nuslėpti jų priešingą teisei kilmės faktą ir užtikrinti galimybę jomis laisvai disponuoti“⁷.

2008 m. sausio 17 d. Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatyme⁸ pinigų plovimo sąvoka apibrėžiama taip: „Pinigų plovimas:

1) turto teisinės padėties pakeitimas arba turto perdavimas, žinant, kad šis turtas yra gautas iš nusikalstamos veikos arba dalyvaujant tokioje veikoje, siekiant nuslėpti arba užmaskuoti neteisėtą turto kilmę arba siekiant padėti bet kokiam nusikalstamoje veikoje dalyvaujančiam asmeniui išvengti teisinių šios veikos pasekmių;

2) turto tikrojo pobūdžio, tikrosios kilmės, šaltinio, vietos, disponavimo, judėjimo, nuosavybės teisių arba su nuosavybe susijusių teisių nuslėpimas arba užmaskavimas, žinant, kad šis turtas yra gautas iš nusikalstamos veikos arba dalyvaujant tokioje veikoje;

3) turto įgijimas, valdymas ar naudojimas, įgijimo (perdavimo) metu žinant, kad šis turtas gautas iš nusikalstamos veikos arba dalyvaujant tokioje veikoje;

4) rengimasis, pasikėsinimas padaryti, bendrininkavimas darant bet kurią iš šios dalies 1–3 punktuose nurodytų veikų.“

Kaip matome iš įstatyme pateikto apibrėžimo, pinigų plovimo sąvoka apima ir turto, kuris gautas iš nusikalstamos veiklos, legalizavimą. Todėl abu terminai toliau bus vartojami kaip sinonimai, nebent teksto prasmė reikalautų kitaip.

Įstatyme gana išsamiai nurodomi ir pinigų plovimo būdai, kurių, kaip matyti, yra nemažai ir įvairių.

⁶ Лопашенко Н. А. Преступление в сфере экономической деятельности: Дис. ...д-ра юрид. наук. Саратов, 1997. Р. 308.

⁷ Киселев И. А. Грязные денги: Уголовная ответственность за отмывание преступных доходов и ее применение в борьбе с преступностью и коррупцией – М.: Юриспруденция, 2009. Р. 7.

⁸ 2008 m. sausio 17 d. Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas Nr. X-1419, 2008-01-17, Žin., 2008, Nr. 10-335 (2008-01-24)

Labai plačiai įvairūs pinigų plovimo būdai naudojami tokiais nusikalstamų pajamų gavimo atvejais kaip prekyba narkotikais ir ginklais, sukčiavimas, teroristinė veikla, prievartavimas, prostitucija, prekyba kontrabandinėmis ar vogtomis prekėmis. Tačiau iš esmės pinigų plovimas lydi kiekvieną nusikaltimą, kurio motyvas yra pajamų gavimas, o ypač finansinius ekonominius, kur nusikaltimo dalykas dažniausiai yra pinigai. Tačiau plovimo būdus plačiau apžvelgsime kitame skyriuje. Pinigams plauti gali būti pasitelkiami tiek vietiniai, tiek ir užsienio šalių juridiniai ar fiziniai asmenys. Šalies viduje gali būti plaunamas užsienio šalių kapitalas, ypač tais atvejais kai šalis turi silpną poveikio prieš pinigų plovimą sistemą. Pinigų plovimo ypatybė yra ta, kad ne tik legalizavimo dalykas yra įgytas darant nusikaltimus, bet ir tai, kad juos legalizuojant padaroma naujų finansų sistemos, ekonomikos ar verslo tvarkos nusikaltimų, kartu generuojamas nusikalstamumas.

Išskirtinis pinigų plovimo bruožas yra tas, kad nusikalstamu būdu įgytoms materialinėms vertybėms suteikiamas legalaus įsigijimo statusas tos šalies jurisdikcijos atžvilgiu, kuri nusikalstamu būdu įgytoms vertybėms taiko teises sankcijas. Todėl, mano požiūriu, galima kalbėti apie pinigų plovimo faktą, kai yra užmaskuojamas nusikalstamas vertybių įsigijimo šaltinis, tačiau neslepiamas pats vertybių egzistavimas. Tuo pasireiškia pinigų plovimo tikslo dvipusiškumas – tai yra suteikti galimybę laisvai disponuoti nusikalstamu būdu įgytomis vertybėmis, kartu paslepiant nusikalstamą jų kilmę. Tokiu būdu pinigų plovimas atirbojamas nuo kitų panašiais metodais daromų nusikaltimų, pavyzdžiui, nuo lėšų slėpimo, kai nusikalstamu būdu gautos pajamos šalinamos iš įstatymais kontroliuojamo lauko, siekiant nusišlepti nusikaltimą ar vengimą mokėti mokesčius, kai slepiamas pats nelegalių pajamų buvimo faktas.

Pinigų plovimą reikėtų priskirti pastovių nusikaltimų rūšiai, kuriai būdinga aktyvi nusikaltėlių įtaka išorinei aplinkai, kaip jau minėjome, siekiant nusikalstamu būdu įgytas vertybes pervesti į teisėtą ekonominę apyvartą.

KRIMINALISTINĖ NUSIKALSTAMU BŪDU ĮGYTŲ PINIGŲ AR TURTO LEGALIZAVIMO CHARAKTERISTIKA

Geriausiai pažinti kiekvieną kriminalinį reiškinį, taip pat ir pinigų ar turto legalizavimą, galima nagrinėjant jo kriminalistinę charakteristiką. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – tai duomenų apie tam tikrų nusikaltimo rūšių, turinčių kriminalistinę reikšmę, ir padedančių atskleisti nusikaltimą visuma. Ji atspindi tuos nusikaltimo požymius, kurių neapima kitų mokslų nagrinėjamos nusikaltimų charakteristikos. Kriminalistinė charakteristika reikšminga tuo, kad gali būti pateikiama kaip tipinės informacijos modelis, kuris atspindi tipinius, pasikartojančius tam tikro

nusikaltimo rūšies požymius. Atsiribojanti nuo specifinių, nepasikartojančių konkrečios veikos bruožų, ji pateikia informaciją apie tai, kas būdinga visai tiriamų reiškinių daugumai. Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – dinamiška kategorija. Ji nuolat keičiasi, atsiranda naujų kriminalizuotų veikų, keičiasi jų padarymo mechanizmas ir kt.

Kalbėdamas apie kriminalistinės charakteristikos reikšmę V. P. Bachinas siūlo ją naudoti dviem aspektais:

- teorinę koncepciją, reikalingą atskirų rūšių nusikaltimų kriminalistinėms tyrimo metodikoms formuoti;
- praktinį tyrimo instrumentą, naudojamą kaip surinktų ir moksliskai apibendrintų duomenų apie kriminalistinę reikšmę, turinčių atskirų rūšių (grupių) nusikaltimų požymių, sistemą⁹.

Taikomosios krypties mokslinio tyrinėjimo požiūriui ir tyrimo praktikai svarbesnę reikšmę turi tam tikrų kategorijų nusikaltimų kriminalistinės charakteristikos. Kiekviena iš tokių charakteristikų – tai tyrimui ir kriminalistikai reikšmingo objekto (keleto panašių rūšių, atskiros rūšies ar skirtingų nusikaltimų) požymių, jų ryšių ir santykių, svarbių keliant mokslinę ir praktinę problemą ir tiriant tam tikros kategorijos nusikaltimą sistemiškas aprašymas ir paaiškinimas.

Kiekvienas nusikaltimas tikrovėje palieka tik jam būdingus materialius ir idealius pėdsakus. Tai padeda nustatyti nusikalstamas veikas ir pasirinkti tinkamą tyrimo kryptį. Moksliskai apibendrinus šie nusikaltimo pėdsakai tampa pagrindiniu kriminalistinės nusikaltimo technikos duomenų šaltiniu.

Šiame straipsnyje kriminalistinę charakteristiką naudosime kaip priemonę, skirtą pinigų plovimo reiškiniui nagrinėti kriminalistikos mokslo prasme, siekiant išsiaiškinti, kokie pagrindiniai pinigų plovimo požymiai svarbūs praktikoje tiriant šios rūšies nusikalstamas veikas.

Mokslinėje literatūroje pateikiama įvairių nusikaltimo kriminalistinės charakteristikos elementų. Kokie jie ir kiek jų, vienos nuomonės nėra, tai priklauso nuo nusikaltimo rūšies, pavojingumo laipsnio, pasekmių kilimo būtinumo ir kt.. Pinigų plovimas – specifinis nusikaltimas, daromas neįprastoje aplinkoje, naudojant netradicines priemones daromas gana aukštą intelektą turinčių asmenų. Todėl jo kriminalistinės charakteristikos elementai galbūt ir nesiskiria nuo tradicinių elementų, tačiau turinys yra netapatūs.

V. A. Abakanova skiria tokius pinigų ar turto plovimo (legalizavimo) kriminalistinės charakteristikos elementus:

⁹ Бахин В.П. Криминалистическая характеристика преступлений как элемент расследования.//Вестник криминалистики М., 2000. №1.-P.18.

- tiesioginis kėsinimosi dalykas (objektas) – pinigai ar kitos vertybės, gautos nusikalstamu būdu;
- nusikaltimo subjektai – asmenys, dalyvaujantys atliekant finansines operacijas ir kitus sandorius su pinigineis lėšomis ir turtu, įgytu nusikalstamu būdu, turint tikslą turtui suteikti teisėto valdymo statusą, leidžiantį juo laisvai disponuoti;
- fizinė nusikaltimo padarymo subjektų veikla, kuri pasireiškia finansinių operacijų ir kitų sandorių su nusikalstamu būdu įgytomis pinigineis lėšomis ar turtu atlikimu;
- psichinė subjektų veikla legalizuojant, kuri pasireiškia fakto, kad pinigines lėšas ir turtas įgyti nusikalstamu būdu suvokimu; numatymu galutinio tikslo – civilinių-teisinių santykių sukūrimas – teisės pinigineis lėšoms ar turtui įguti; nusikalstamos veikos planavimu, tarpinių etapų tikslingumo numatymu, motyvai, kiti psichiniai procesai, valdantys subjekto elgesį;
- kėsinimosi vieta: finansinių operacijų ir kitų sandorių turint tikslą legalizuoti pinigines lėšas ar turtą atlikimo vieta, kiekvieno nusikaltimo padarymo etapo vieta, pasekmių kilimo vieta – civilinių-teisinių santykių sukūrimas teisei į pinigines lėšas ar turtą įgyti;
- kėsinimosi laikas: nusikalstamos veikos pradžia; finansinių operacijų ar kitų sandorių atlikimo periodas; atskirų legalizavimo veiksmų padarymo laikas; teisės į pinigines lėšas ar turtą įgijimo laikas;
- kėsinimosi faktai – pasekmės: konkretūs legalizavimo rezultatai, legalizuotų piniginių lėšų ir turto dydis, asmenų, ankstesnių nusikaltimo padarymo faktų nuslėpimas; kitos kriminalistinė reikšmę turinčios pasekmės;
- padarytos veikos visuotinis pavojingumas ir priešingumas teisei¹⁰.

Apžvelgsime pagrindinius pinigų plovimo kriminalistinės charakteristikos elementus:

Kėsinimosi dalykas (objektas) vienas iš būtinausių visų nusikaltimų, kartu ir pinigų plovimo, kriminalistinės charakteristikos elementų. Praktiškai neturėdami plovimo dalyko, negalėsime pradėti tyrimo. Kėsinimosi dalykas plaunant pinigus gali būti: nekilojamasis turtas, pinigines lėšas, privalomas registruoti turtas, brangakmeniai ir taurieji metalai, vertybiniai popieriai (akcijos, obligacijos, vekseliai ir kt.), paslaugos, informacija, intelektinės veiklos rezultatai. Kita vertus, legalizavimo dalykas negali būti daiktai, uždrausti civilinėje apyvartoje (sprogmenys, neteisėtai laikomi ginklai, narkotinės ir psichotropinės medžiagos, medžiagos, skleidžiančios radiaciją ir kt.), kadangi jiems negali būti suteiktas teisėtumo statusas bei valstybei priklausančios

¹⁰ Абаканова, В.А. Криминалистическая характеристика и общая типовая программа исследования события с признаками легализации (отмывания) денежных средств или иного имущества, приобретенных другими лицами преступным путем : диссертация ... кандидата юридических наук : 12.00.09 Санкт-Петербург, 2002 190 с. : 61 03-12/783-4. P.26-28

unikalios meninės vertybės, technologijos. Kai kurių autorių¹¹ teigimu, pinigai kaip plovimo dalykas yra apie (73 %), vertybiniai popieriai – (13 %) visų plovimo atvejų. Aišku, išplauti pinigai ar jų dalis dažniausiai virsta turtu, vertybiniais popieriais. Ne paslaptis, kad ir Lietuvoje daug valstybinių įmonių buvo privatizuotos būtent naudojant pinigines lėšas, gautas iš turto prievartavimo, prekybos narkotikais, asmenimis, prostitucijos ir kt. nusikalstamos veiklos. Taip pat įsigyta kilnojamojo ir nekilnojamojo valstybinio turto privatizavimo procese.

Turima informacija apie dalyką leidžia išskirti nusikaltimo padarymo būdo versijas, nustatyti asmenų statusą, jų bendrininkus ar nusikalstamos grupės narių skaičių, kokios srities (nekilnojamojo turto, bankų, vertybinių popierių, lošimo verslo ir kt.) padarytas nusikaltimas ir kt. Tiriant pinigų plovimą svarbu išsiaiškinti dalyką ir dėl to, kad jis kaip nusikaltimo dalykas yra konfiskuojamas, kadangi įgytas nusikalstamu būdu. Praktikoje kartais kyla sunkumų, kai reikia laikinai apriboti turtines teises į pinigines lėšas, kurios yra padėtos kaip terminuotasis indėlis. Kyla klausimas, kas bus legalizavimo dalykas: tik sąskaitoje esanti pinigų suma ar visa iš indėlio gauta nauda.

Taip pat svarbus legalizavimo dalyko požymis (bruožas), jo kitimas legalizavimo procese. Nusikaltėliai atlieka tokias operacijas ir gauna tokias dalyko formas, pvz.: (pinigai → nekilnojamas turtas → vertybiniai popieriai), kurios leidžia saugiai ateityje teisėtai jį naudoti ekonominėje ar kitoje veikloje, o tai apsunkina tyrimą, nustatant pirminį legalizuojamo turto šaltinį.

Nusikaltimo padarymo subjektas. Kiekvienas žmogus turi fizinių, moralinių, intelektinių ir kitų savybių kompleksą. Darydamas nusikalstimą žmogus pasirenka būdą, kuris, be abejo, atspindi jo individualios ir profesionalios veiklos bruožus. Kaip matyti iš LR BK 216 straipsnyje „Nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas“¹² išdėstytos dispozicijos, nusikaltimo padarymo subjektas gali būti: asmuo padaręs pagrindinį nusikaltimą nuo pradžios iki pabaigos; asmuo, legalizuojantis kito asmens nusikalstamu būdu įgytus pinigus, mišrus nurodytų asmenų tipas ir bendrininkai pagal bendrininkavimo rūšis ir formas. Kriminalistinio nusikalstamos veikos padarymo subjekto tyrimo esmė yra rinkimas duomenų apie jo asmenybę, kurie gali turėti reikšmės tiriant nusikaltimą ir nustatant nusikaltimą padariusį asmenį. Minėti duomenys padeda išskirti versijas nusikaltimą padariusių asmenų ratui nustatyti. Jeigu apibūdinsime tokius asmenis, visų pirma, tai asmenys, puikiai išmanantys su pinigų plovimo sritimi susijusį norminį reglamentavimą (įskaitant ir kitų valstybių), įstatymų spragas, turintys finansinių-ekonominių žinių, ir t. t. Svarbūs yra duomenys apie tokių asmenų sugebėjimus klastoti dokumentus, spaudus, parašus, gebėjimas

¹¹ Ten, pat. P.32

¹² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas patvirtintas 2000 m. rugsejo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, Straipsnio pakeitimai: Nr. IX-1992, 2004-01-29, Žin., 2004, Nr. 25-760 (2004-02-14)

pasinaudoti techninėmis priemonėmis (kompiuteriais, išoriniais įrenginiais). Asmenys, plaunantys pinigus, dažniausiai yra aukšto išsilavinimo lygio, dauguma jų yra aukštesniojo ar aukštojo išsimokslinimo. Priklausomai nuo profesinės veiklos ir turimų sugebėjimų, vykdančios plovimo veiklą V. A. Abakanova skiria keturias asmenų grupes¹³:

- bendrovių, įstaigų, organizacijų, fondų vadovai, atsakingi bankų ar kitų kredito įstaigų darbuotojai. Jų skiriamasis bruožas yra tas, kad jie yra aukštą profesinio lygio bankų (finansų srityse). Tai leidžia jiems ne tik duoti patarimus kitiems asmenims, bet ir organizuoti ar vadovauti legalizavimui. Tai asmenys, paprastai turintys darbo bankų, buhalterijos, gamybos veikloje, turintys keletą išsilavinimų. Paprastai minėti asmenys būna sandorių ir finansinių operacijų šalys. Taip pat minėti asmenys, pasinaudodami jiems suteiktais įgaliojimais, gali manipuliuoti pinigineis lėšomis ar turtu juos legalizuojant arba duoti nurodymus tai daryti pavaldiems asmenims, formaliai nedalyvaudami tame procese. Tokią veiklą tiriant plovimą dažnai būna labai sunku įrodyti. Prie tokių asmenų galime priskirti akcininkus, valdančius kontrolinius akcijų paketus, valdybos pirmininkus. Anksčiau tokie asmenys užimdavo bendrovių ar jų padalinių vadovų postus, o dabar juos užima samdyti, su įmonės akcijomis nesusiję, tačiau vykdančios akcininkų nurodymus asmenys.

- antra asmenų grupė – tai eiliniai darbuotojai, taip pat asmenys, nesantys sandorių šalys, tačiau padedantys jiems įvykti (notarai, teisininkai, ir kt.). Kadangi pati rizikingiausia pinigų plovimo veikla yra aktyvų įvedimas į legalią apyvartą (dažniausiai per bankų sistemą) tai paprasti banko tarnautojai nepakeičiami realizuojant nusikalstamą sumanymą. Jie gali būti atskirų skyrių vadovai, kasininkai. Esminis dalykas yra asmenų, atidarantių sąskaitas, identifikacija, t. y. jų asmens duomenų identifikavimas. Neretai sąskaitos bankuose atidaromos panaudojant suklastotus asmens dokumentus, pamestus ar pavogtus asmens dokumentus, asmenis, neturinčius nuolatinės gyvenamosios vietos, užsienio šalių piliečius, lengvatinės prekybos kompanijų įgaliotus atstovus, kurie dalyvauja atidarant sąskaitą, o jų valdymą perduoda kitiems asmenims. Todėl šioje situacijoje pasinaudoti banko darbuotojais yra labai paranku.

- trečią grupę asmenų, kurių pagalba gali būti vykdomas pinigų legalizavimas, sudaro vadinamieji nusikaltėliai-intelektualai naudojantys kompiuterinės technikos galimybes, pinigams pervesti į civilinę apyvartą. Minėtai grupei asmenų būdingas aukštas profesionalumas ir paprastai nusikalstamos praeities neturėjimas. Specifinė minėtų asmenų kategorija yra asmenys, legalizuojantys pinigus per banko kompiuterinę sistemą. Dažniausiai tai asmenys, ne tik turintys

¹³ Абаканова, В.А. Криминалистическая характеристика и общая типовая программа исследования события с признаками легализации (отмывания) денежных средств или иного имущества, приобретенных другими лицами преступным путем : диссертация кандидата юридических наук : 12.00.09 Санкт-Петербург, 2002 190 с. : 61 03-12/783-4. P. 45-46

specialių darbo su tokiomis sistemomis įgūdžių, bet ir turintys galimybę naudotis slaptažodžiais ir bankinių programų raktais, naudoti savo žinias falsifikuojant programas, turint tikslą pakeisti pirminius teisingus išeinančius duomenis. Minėtai kategorijai asmenų priskiriami banko programuotojai, kompiuterinių sistemų operatoriai.

- dar vieną grupę asmenų sudaro asmenys, užsiimantys profesionalia legalizavimo veikla. Minėta kategorija asmenų būdinga lengvatinės prekybos kompanijoms. Tai asmenys, kurių paslaugomis naudojasi pinigus plaunantys asmenys. Tai specialūs brokeriai, agentai, užsiimantys asmenų, kurie ketina plauti pinigus lengvatinės prekybos zonoje, paieška. Minėti asmenys vėliau dalyvauja kaip tarpininkai atidarant sąskaitas bankuose, atliekant pinigines operacijas ir pan., dažniausiai už tai gaudami fiksuotą procentinį mokestį nuo legalizuojamos pinigų sumos.

Pinigų plovimo procese dažniausiai dalyvauja ne vienas asmuo. Vienam asmeniui pakankamai sunku išspręsti visas susidariusias problemas, todėl tai atlieka dažniausiai keletas asmenų, kiekvienas turintis savo konkretų vaidmenį šiame procese. Todėl atliekant tyrimus, susijusius su pinigų plovimu reikia ne tik nustatyti dalyvaujančius asmenis, bet ir išsiaiškinti kiekvieno iš jų vaidmenį, ryšius ir asmeninį indėlį darant nusikaltimą.

Fizinė nusikaltimo padarymo subjektų veikla. Ją reikėtų suprasti kaip daugumą subjekto veiksmų, nukreiptų kriminaliniam tikslui pasiekti bei kitus veiksmus. Tai apima tokius konkrečius veiksmus kaip pasirošimą nusikaltimui, jo įvykdymą, pėdsakų slėpimą, trukdymą teisėsaugos institucijoms ir kt., taip pat nekriminalinius veiksmus: įpročius, pomėgius, gyvenimo būdą ir pan.

Pagrindinis subjekto fizinės veiklos elementas yra nusikaltimo padarymo būdas. Tai vienas iš svarbesnių elementų, kurio nustatymas padeda atskleisti visą nusikaltimo padarymo mechanizmą. Žinios apie nusikaltimo padarymo būdą suteikia daug galimybių nustatyti tiesą byloje, taip pat leidžia nustatyti nusikaltimo padarymo pėdsakų rūšį ir vietą, nusikaltėlio fizines ir psichines savybes, jo profesionalumo lygį, prognozuoti tolimesnius jo veiksmus. Reikėtų pastebėti, kad neteisėtų pajamų plovimo būdai nuolatos keičiasi, prisitaiko prie įstatymų pakeitimų, teisėsaugos ir kitų kontroliuojančių institucijų darbo metodų, tampa rafinuotesni, kas, be abejojimo, apsunkina tokių nusikaltimų atskleidimą ir tyrimą.

Tradiciškai pinigų plovimo procesas yra sudėtingas, dinamiškas ir paprastai ilgas, todėl teoriškai skirstomas į tris etapus. Pirmame etape (paskirstymo etapas) vyksta neteisėtų pajamų paskirstymas į finansinius institutus. Jame gali būti atliekami tokie veiksmai: pinigų pervedimas formaliems asmenims, gryninimas, pinigų pervedimas tarpinėms įmonėms, mainų sandoriai, fiktyvi apyvarta ir kt. Antrame etape (pertvarkymo etapas) atliekamos finansinės operacijos, kurių tikslas paslėpti nusikalstamą pajamų kilmę, t. y. pinigų pervedimas į kredito įstaigas, turto, įgyto už

grynuosius pinigus, pakeitimas kitais aktyvais, elektroniniai pervedimai, pinigų pervedimas į lengvatinės prekybos kompanijas ir kt. Trečiame etape (konsolidacijos etapas) „išvalytas“ kapitalas grįžta nusikaltėliui piniginių lėšų, turto ar turtinių teisių pavidalu. Jame gali būti atliekami tokie veiksmai: fiktyvių nekilnojamojo turto sandorių sudarymas, fiktyvūs prekių eksporto – importo sandoriai, sandoriai padidintomis ar sumažintomis kainomis, terminuotųjų piniginių indėlių padėjimas ir kt.

Specialistai skiria daug paplitusių neteisėtai gautų pajamų plovimo būdų¹⁴. Iš jų galime išskirti pagrindines grupes:

- faktinės įsigyjamojo turto kainos sumažinimas dokumentuose ir nusavinamo turto kainos arba turtinių teisių, padidinimas asmeniui, legalizuojančiam neteisėtas pajamas;
- turtinių teisių įgijimas ir nusavinimas naudojant nominalųjį (fiktyvų) savininką, taip pat piniginių lėšų persiuntimas į fiktyvių asmenų sąskaitas, skaidant pinigines sumas, panaudojant tarpininkus, korespondentinių sąskaitų sistemą;
- teisėtų ir neteisėtų pinigų srautų sumaišymas juridinių asmenų sąskaitose;
- pinigų ir prekių kontrabanda per valstybių sienas fiktyvių dokumentų pagrindu ar be jų;
- pinigų persiuntimas į lengvatinės prekybos zonose registruotų bendrovių sąskaitas;
- finansinių-ūkinių operacijų atlikimas panaudojant fiktyvius asmenis;
- dvigubos buhalterijos vedimas;
- nusikalstamu būdu įgytų pinigų įnešimas į banko sąskaitas;
- fiktyvių nuomos sutarčių sudarymas, sandorių neegzistuojančioms prekėms pirkti sudarymas ir fiktyvių informacinio pobūdžio paslaugų suteikimas.

Siekdamas legalizuoti pajamas iš nusikalstamos veiklos asmuo pasirenka bendrininkus, pakeičia bendrovės dokumentų valdymą (apyvartą), įkuria fiktyvias įmones, antrines bendroves, suklastoja arba gauna suklastotus asmens tapatybės nustatymo dokumentus ir atlieka kitus veiksmus. Siekdamas paslėpti plovimo pėdsakus nusikaltėlis naudoja visus literatūroje žinomus paslėpimo būdus: nusikaltimo pėdsakų slėpimą, naikinimą, maskavimą, falsifikaciją, inscenizaciją, simuliaciją ir kt. Netgi pasiekęs savo nusikalstamus tikslus nusikaltėlis būna aktyvus: jis naudojami nusikaltimo rezultatu arba planuoja kitus nusikaltimus.

Subjektų psichinis santykis su daroma veikla. Kriminalistiniame nusikaltimo tyrime svarbu išanalizuoti psichinę subjektų veiklą ruošiantis nusikaltimui, realizuojant savo nusikalstamą

¹⁴ Михайлов В.И. Расследование легализации (отмывание) денежных средств и иного имущества приобретенных незаконным путем. Расследование преступлений в сфере экономики: Руководство для следователей. М.: Спарк, 1999.Р. 161-162.

sumanymą ir padarius nusikaltimą. Pirmiausia nusikaltėlis turi suvokti legalizuojamų pinigų kriminalinę kilmę, taip pat legalizavimo sąlygas, kurias nustato legalizuojamo turto savininkas. Asmuo sutikdamas dalyvauti plaunant pinigus turi priimti sprendimą dalyvauti toje veikloje ar ne, įvertinti plovimo sferos norminį-teisinį reguliavimą, plovimo būdus, sąlygas ir kitas aplinkybes. Taip pat labai svarbu nustatyti, kokių tikslu daromas nusikaltimas. Tuo pačiu metu realizuodamas savo tikslą nusikaltėlis mintyse planuoja nusikaltimą, numato tarpinius tikslus, ieško būdų, priemonių, renkasi vietą, laiką. Galime teigti, kad nusikaltėlis turi tikslą ne tik legalizuoti pajamas, gautas iš nusikalstamos veiklos, tačiau ir panaudoti jas, kad jos atneštų papildomų pajamų. Nusikaltėlio motyvas daryti nusikaltimą gali būti įvairus, tai priklauso nuo jo intelekto, socialinės aplinkos, ryšių su kitais asmenimis ir pan., tačiau pagrindinis motyvas – gauti pajamas, nesvarbu, kad pajamų gavimo būdas nusikalstamas.

Legalizavimo vieta. Tai vienas iš būtinausių kriminalistinės nusikaltimo charakteristikos elementų. Turint informacijos apie nusikaltimo padarymo vietą galima gauti atsakymus į tokius klausimus: kokių būdu padarytas nusikaltimas, kas galėjo dalyvauti, kokie pėdsakai ir kur jų ieškoti, kartu lokalizuoti jų ieškojimą erdvėje. Plovimo vieta tai bendras supratimas, jungiantis konkrečių veiksmų, finansinių operacijų atlikimo vietą, taip pat vietas, kuriose vykdomi atskiri nusikaltimo etapai, nusikalstamu būdu gautų pinigų pervedimas į teisėtą ekonomiką. Plovimo vietos supratimas apima įstaigų, bendrovių ir organizacijų buvimo vietą, taip pat bankų, biržų, investicijų kompanijų ir kt. juridinių asmenų buvimo vietą. Tiriant pinigų plovimą reikia žinoti, kad jo teritorinės sienos gana didelės ir apima ne vienos valstybės teritoriją, kas apsunkina duomenų apie nusikaltimą gavimą. Dažnai subjektai legalizavimo tikslui pasirenka palankias tam dalykui teritorijas, vadinamąsias lengvatinės prekybos zonas (angl. off shore). Tai teritorija, naudojama pasauliniams finansų centrams, taip pat kai kurioms bankinių operacijų rūšims. Lengvatinės prekybos kompanija – tai terminas, charakterizuojantis organizacinį, juridinį kompanijos statusą, kuris suteikia jam maksimalų mokestinių sąnaudų sumažinimą¹⁵. Lengvatinės prekybos zonos jurisdikcija paprastai reikalauja, kad jos teritorijoje būtų registruotas kompanijos biuras ir sekretorius (agentas). Nereikalaujama, kad kompanijos biuras būtų funkcionalus. Paprastai tai būna tik adresas, per kurį galima būtų rasti kontaktinius asmenis. Lengvatinės prekybos kompanija gali turėti rezidentines atstovybes ir filialus užsienio šalyse. Dažniausiai nusikaltėliai legalizavimo tikslams naudoja šias teritorijas: Andorą, Lichtenšteiną, Šveicariją, Monaką, Ispaniją, Kuveitą, Libiją, Seišelių salas,

¹⁵ Оффшорные фирмы в международном бизнесе: принципы, схемы, методы. – М., 1997. – Р.11.

Bahamus, Bermudus, Kaimanų salas, Panamą, Čilę, Tailandą, Singapūrą, Urugvajų ir daugelis kitų¹⁶.

Legalizavimo laikas. Legalizavimo procesas vyksta ne tik tam tikroje vietoje, tačiau ir tam tikru metu. Laikas charakterizuoja pradžią, tęstinumą ir proceso pabaigą. Nusikaltimo padarymo laikas susieja visus nusikaltimo sistemos elementus: kėsiniškosios dalyką, kaltininko veiksmus, nusikalstamos veikos pasekmes ir kt. Legalizavimas paprastai ilgas, laike iššęstas procesas. Tiriant šį procesą reikia nustatyti visą periodą, kuriuo vyko legalizavimas, pradedant nuo kaltininko įgijimo savo žinion nusikalstamu būdu įgyto turto ir baigiant nusikaltimo pabaigos momentu. Tiriant svarbu nustatyti sandorių ar finansinių operacijų momentą, trukmę, dažnumą, bendrovių registracijos datas. Pinigų plovimas yra daugiaetapis nusikaltimas, todėl svarbu nustatyti kiekvieno plovimo etapo(ciklo): piniginių operacijų atlikimo, legalizavimo pėdsakų maskavimo, pinigų ar turto pervedimo į civilinę apyvartą tikslų laiką.

Kėsiniškosios faktai-pasekmės. Faktai-pasekmės legalizuojant sudaro sistemą, kurios elementai yra dėl kaltininko veiksmų atsiradę faktai: subjekto finansinių operacijų ar kitų sandorių su pinigais ar kitu turtu, įgytu nusikalstamu būdu, atlikimo faktas ir civilinių-teisinių santykių dėl nuosavybės teisių įgijimo nurodytoms vertybėms sukūrimo faktas. Kriminalistiniu požiūriu visą legalizavimo procesą galime prilyginti faktų-pasekmių grandinei, kurios galutinis rezultatas baigtas nusikaltimas. Sistemos „legalizavimo faktai-pasekmės“ reikšmė tyrimui yra didelė. Turint duomenų apie legalizavimo faktus-pasekmes galima kalbėti apie kaltininko veiksmų vertinimą, nusikaltimo būdą, apie asmenis, dalyvavusius legalizuojant, pėdsakų buvimo vietą. Faktai-pasekmės yra subjekto veiklos rezultatai, kuriuos galima įvertinti, tai gali būti pinigai ar turtas.

Padarytos veikos visuotinis pavojingumas ir priešingumas teisei. Literatūroje yra teigiama, kad kriminaliniu būdu įgyto turto legalizavimu padaroma žala tiek ekonomikai, tiek teisinei sistemai¹⁷. Žiūrint iš ekonominės pusės legalizacija daro žalos ne tik atskiros įmonės, įstaigos, organizacijos interesams, bet ir atsižvelgiant į nusikaltimo mastus – valstybės interesams. Lėšas, gautas iš nelegalios prekybos narkotikais ir ginklais, nelegalaus lošimo, prekybos žmonėmis, kontrabandos, sukčiavimo PVM ir neteisėto Europos Sąjungos paramos gavimo ir kitų nusikalstamų sričių, nusikaltėliai siekia legalizuoti, suteikti joms teisėtumo išraišką ir paleisti į apyvartą. Teisinė visuotinio pavojingumo ypatybė legalizuojant nusikalstamu būdu įgytas lėšas visų pirma atsiremia į tai, kad lėšų plovimo pagrindas – pajamos, gaunamos iš nusikalstamos veiklos, kuri kelia pavojų valstybės visuomenei ar kelioms valstybėms. Papildomos pajamos, gaunamos

¹⁶ Кернер Х-Х, Дах Э. Отмывание денег. – М., 1996. – Р.60.

¹⁷ Никулина В.А. Отмывание «грязных» денег. Уголовно-правовая характеристика и проблемы соучастия. М., 2001.

plaunant nusikalstamu būdu įgytus pinigus, sustiprina organizuoto nusikalstamumo ekonominį pagrindą, tai skatina nebaudžiamumą, korupciją, kitų nusikaltimų skatinimą. Kriminalistinė prasme tyrėjo išsiaiškinimas (supratimas) visuotinio pavojingumo padeda jam suvokti ir vertinti subjekto, legalizuojančio nusikalstamu būdu gautas pajamas, psichikos savybes ir ypatybes, jo veiksmų motyvaciją, taktiškai teisingai organizuoti tyrimą ir numatyti minėto nusikaltimo prevencines priemones.

IŠVADOS

Nors kiekvienos valstybės, taip pat ir Lietuvos, pastangos kovoti su pinigų plovimu yra prioritetas valstybės reikalas, tačiau nusikalstamų veikų susijusių su pinigų plovimu, yra užregistruojama palyginti labai nedaug. To priežastis yra ir tai, kad nepakankamo dėmesio skiriama jo, kaip reiškinio, kriminalistiniams požymiams ir kriminalistinei charakteristikai. Nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas kaip reiškinys kriminalistikos mokslo prasme nėra gerai ištirtas nei mokslininkų, nei pažįstamas praktikams.

Plovimą kaip reiškinį kriminalistinė prasme galime suprasti kaip procesą, apimančią keletą stadijų ar etapų, keletą vienas po kito einančių legalizavimo veiksmų, kurie užmaskuoti konkrečiose finansinėse operacijose ar sandoriuose, skirtose nusikalstamai gautoms lėšoms įvesti į normalią ekonominę apyvartą, turint tikslą suteikti joms teisėtą kilmę, būtiną kaltininkui tam, kad galėtų naudoti nusikalstamu būdu įgytas pajamas teisėtoje apyvartoje ir gauti iš jų pajamas.

Tradiciškai pinigų plovimo procesas yra sudėtingas, dinamiškas ir paprastai ilgas, todėl teoriškai skirstomas į tris etapus. Pirmame etape (paskirstymo etapas) vyksta neteisėtų pajamų paskirstymas į finansinius institutus. Antrame etape (pertvarkymo etapas) atliekamos finansinės operacijos, kurių tikslas paslėpti nusikalstamą pajamų kilmę. Trečiame etape (konsolidacijos etapas) „išvalytas“ kapitalas grįžta nusikaltėliui piniginių lėšų, turto ar turtinių teisių pavidalu.

Nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo kriminalistinės charakteristikos pagrindiniai elementai yra šie:

- tiesioginis kėsiniomasi dalykas (objektas),
- nusikaltimo subjektai;
- fizinė nusikaltimo padarymo subjektų veikla;
- Subjektų psichinis santykis su daroma veikla;
- kėsiniomasi vieta;
- kėsiniomasi laikas;
- kėsiniomasi faktai-pasekmės;

- padarytos veikos visuotinas pavojingumas ir priešingumas teisei.

Nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo kriminalistinė charakteristika ir jos elementų išskyrimas ne tik leidžia susidaryti reiškinio vaizdinį kriminalistikos teorijos prasme, bet praktikams padeda nustatyti minėto reiškinio kriminalistinius požymius ir palengvina tokių veikų atskleidimą ir tyrimą.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968. Straipsnio pakeitimai: Nr. IX-1992, 2004-01-29, Valstybės žinios. 2004. Nr. 25-760 (2004-02-14).
2. Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas 2008 m. sausio 17 d. Nr. X-1419, 2008-01-17, Valstybės žinios. 2008, Nr. 10-335 (2008-01-24).
3. Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra. Prokurorų veiklos 2004-2008 m. organizuojant ikiteisminius tyrimus dėl nusikalstamu būdu gauto turto įgijimo arba realizavimo (BK 189 str.) ir nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo (BK 216 str.), apibendrinimas 2008-12-24 Nr. 7.7-28. Parengė Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Ikiteisminio tyrimo kontrolės skyriaus prokuroras Ugnius Vyčinas. Prieiga per internetą.
4. <http://www.prokuraturos.lt/nbspnbspIkiteisminiotyrimokontrolė/ITapibendrinimai2008m/tabid/401/Default.aspx>. Prisijungta 2009-11-19.
5. Autorių kolektyvas. Redaktorius Tadas Klimas. Šiuolaikinis nusikalstamumas. – Kaunas: VDU, 2002.
6. Абаканова, В.А. Криминалистическая характеристика и общая типовая программа исследования события с признаками легализации (отмывания) денежных средств или иного имущества, приобретенных другими лицами преступным путем: диссертация ... кандидата юридических наук: 12.00.09 Санкт-Петербург. 2002. 61 03-12/783-4.
7. Бахин В.П. Криминалистическая характеристика преступлений как элемент расследования. // Вестник криминалистики. М., 2000, 1:18.
8. Blacks Law Dictionary. St Paul:West Publishing; 1992.
9. Кернер Х-Х, Дах Э. Отмывание денег. М., 1996.
10. Киселев И.А. Грязные денги: Уголовная ответственность за отмывание преступных доходов и ее применение в борьбе с преступностью и коррупцией – М.: Юриспруденция, 2009.
11. Лопашенко Н.А. Преступление в сфере экономической деятельности: Дис. ...д-ра юрид. наук. Саратов, 1997.
12. Михайлов В.И. Расследование легализации (отмывание) денежных средств и иного имущества приобретенных незаконным путем. Расследование преступлений в сфере экономики: Руководство для следователей. М.: Спарк, 1999.
13. Никулина В.А. Отмывание «грязных» денег. Уголовно-правовая характеристика и проблемы соучастия. М., 2001.
14. Офшорные фирмы в международном бизнесе: принципы, схемы, методы. М., 1997.

CRIMINAL CHARACTERISTICS OF ACTS OF LEGALIZATION OF MONEY OR PROPERTY OBTAINED IN A CRIMINAL WAY

Rolandas Šlepetys*
Mykolas Romeris University

Summary

Legalization of money or property obtained in a criminal way as a phenomenon affects financial system and economics of every country directly and harms them a lot. All countries, not excepting Lithuania as well, are trying to fight it by various means. One of them is a disclosure and investigation of the acts related to legalization of money or property obtained in a criminal way. Unfortunately, the number of the abovementioned facts found and the investigations carried out is very small, and the number of convicted persons can be counted on fingers of one hand. This is apparently determined by the fact that an insufficient attention is given to the criminal characteristic and criminal indications of money laundering as the phenomenon. In addition, the legalization of money or property obtained in a criminal way as a phenomenon, in a sense of criminal science, which is not well known neither to researchers nor to practitioners. The author of the article examines the concept and criminal characteristics of acts of legalization of money or property obtained in a criminal way by the aspect of criminal science, reviewing, in more detail, the elements of criminal characteristics and their meaning for determination and investigation of the acts. The problems are raised which existence complicates the determination and investigation of acts of legalization of money or property obtained in a criminal way. It is expected that the description of elements of criminal characteristics of acts of legalization of money or property obtained in a criminal way will help both researchers and practitioners to understand the phenomenon better and to apply the knowledge to fight it. Laundering as a phenomenon, in a sense of criminal science, can be understood as a process involving a series of stages or phases, a number of successive steps of legalization acts which are masked by specific financial operations or transactions intended to introduce (infuse) the funds obtained in a criminal way to normal economic circuit to give them a legitimate origin necessary for the offender to use the income obtained in a criminal way in the legal circulation and obtain incomes out of it. Traditionally, money laundering is complex, dynamic and, usually, a long process; therefore, it is divided into three phases in the theory. In the first phase (distribution phase), the distribution of illegal income to the financial institutions is performed. In the second phase (rearrangement phase), financial operations designed to hide the criminal origin of income is performed. In the third phase (consolidation phase), the “cleaned” capital returns to the offender in the form of money, property or property rights. The basic elements of criminal characteristics of acts of legalization of money or property obtained in a criminal way are the following: direct attack matter (the subject), the criminal entities; physical activity of criminal entities; mental activities of entities in legalization; crime scene; crime time; facts and consequences of the criminal act; criminal act’s comprehensive danger and hostility to the law. Distinguishing of elements of criminal characteristics helps to identify the criminal features of the abovementioned phenomenon and facilitates the determination and investigation of such acts.

Keywords: money laundering, criminal characteristics, criminal science, process involving.

Rolandas Šlepetys*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Kriminalistikos ir baudžiamojo proceso katedros lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: finansinių ir ekonominių nusikaltimų problematika.

Rolandas Šlepetys*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Criminalistics and Criminal Procedure, lektor. Research interests: financial and economic crime investigation problems.